

УДК 338.583

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ІНСТИТУТІВ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО КЛАСТЕРА

Є. М. Палига, В. Б. Базилюк

Українська академія друкарства,
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна

Установлено, що застосування кластерного підходу можливе лише за наявності низки інфраструктурних та неінфраструктурних передумов. Запропоновано типологію інтеграції видавничо-поліграфічних підприємств на основі кластерного підходу відповідно до низки пріоритетних аспектів інфраструктурного забезпечення комплексу. Обґрунтовано ключові пріоритети у формуванні інфраструктурного забезпечення регіонального видавничо-поліграфічного кластера. Представлено організаційно-економічну модель інноваційно орієнтованого кластера та визначено інфраструктурні інститути, необхідні для його розвитку. Запропоновано модель формування вертикально інтегрованого кластера, яка передбачає етапи розвитку та необхідні інфраструктурні інститути. Розроблено модель конгломеративного типу кластера з обґрунтуванням розвитку пріоритетних інфраструктурних інститутів.

Ключові слова: інфраструктура, розвиток, інститут, кластер, інтеграція, модель.

Постановка проблеми. У сучасній економічній літературі дослідження формування та розвитку регіональних кластерів є доволі популярними. Ученими аналізуються різноманітні аспекти їх розвитку, досліджується роль кластерів у: формуванні конкурентних переваг регіону, реалізації стратегій регіонального розвитку, оптимізації взаємодії малого, середнього та великого бізнесу, підвищенні інноваційної активності та якості регіональних систем освіти. Заслугує на увагу також вивчення диференціації вартості робочої сили в усіх структурних ланках промислових кластерів, аналіз місця високотехнологічних кластерів у регіональних міжфірмових мережах, роль кластерів у формуванні регіональної інноваційної системи. Разом із тим питання розвитку інфраструктурних інститутів забезпечення регіональних кластерів досліджені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи теорії інфраструктури в економічній науці сформували вчені: А. Льюїс, Р. Нурксе, А. Пезенті, П. Розенштейн-Родан, П. Самуельсон, А. Хіршман, А. Янгсон тощо.

Дослідження особливостей кластерного підходу, засновником якого вважається Майкл Портер, отримали подальше розповсюдження в роботах багатьох закордонних і вітчизняних науковців, наприклад, Т. Андерсен, Е. Бергман, Б. Ван ден Берг, М. Енрайт, Е. Фрезер, а також М. П. Войнаренко, Н. А. Мікула, В. Ф. Семенов, С. І. Соколенко та ін.

Мета статті. Визначити пріоритетні напрями формування інфраструктурних інститутів розвитку регіонального видавничо-поліграфічного кластера (РВПК).

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування кластерного підходу, на думку авторів, є можливим лише за наявності низки інфраструктурних та неінфраструктурних передумов.

1. До *інфраструктурних передумов* віднесено:

- формалізацію державної політики стосовно кластерів, яка спрямована на їх підтримку й розвиток з урахуванням регіональної специфіки, особливостей розвитку ВПК (видавничо-поліграфічного комплексу) та потенціалу учасників РВПК; визначення пріоритетів і завдань розвитку РВПК (внесення програм розвитку кластерів до стратегії соціально-економічного розвитку регіону, виділення коштів з бюджетних і позабюджетних джерел);
- наявність науково-освітньої бази, кваліфікованої робочої сили, доступу підприємств ВПК до державних НДДКР, зацікавленість бізнесу в співпраці з освітнім сектором;
- розвиток комунікацій між учасниками кластера — основи формального та неформального обміну інформацією, знаннями та професійним досвідом. Загальні принципи управління кластерами вимагають від зацікавлених сторін відкритості та довіри в бізнесі для координації й об'єднання зусиль. Застосування кластерного підходу також передбачає планування бізнес-процесів й організацію стратегічного прогнозування;
- активізацію державних замовлень і державно-приватного партнерства (ДПП) як інструментів розвитку кластерних структур;
- участь громадських організацій у формуванні РВПК щодо забезпечення умов для обміну досвідом та лобювання своїх інтересів.

2. *Неінфраструктурні передумови* охоплюють:

- наявність у регіоні горизонтально та вертикально інтегрованих структур, які використовують регіональні конкурентні переваги та функціонують на динамічно зростаючих сегментах регіонального й національного ринках;
- збільшення кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва ВПК регіону, що спеціалізуються на виробництві одного чи декількох видів продукції з застосуванням сучасних технологій;
- усвідомлення представниками бізнес-структур необхідності участі в кластері.

Відповідно до пріоритетних аспектів інфраструктурного забезпечення РВПК можливо запропонувати певну типологію інтеграції підприємств на основі кластерного підходу. Інноваційно-орієнтований тип кластера формується у споріднених секторах регіональної економіки за участю наукових установ та закладів освіти. Вертикально інтегрований створюється на основі технологічного ланцюжка ВПК, де підприємства, що забезпечують головні бізнес-процеси виробництва продукції, формують ядро кластера. Конгломератний тип кластера — формується високоагрегована сукупність секторів економіки та видів економічної діяльності регіону, куди може увійти й ВПК.

Вивчення провідного зарубіжного та вітчизняного досвіду, теорії й методології застосування кластерного підходу дозволяє зробити висновки, що його використання ефективно тільки в умовах розвитку інфраструктурних інститутів з урахуванням специфіки діяльності РВПК. Характерні особливості інфраструктурного середовища ВПК були розроблені та представлені у дослідженнях [2; 4; 6], на основі яких визначено пріоритети в розвитку інфраструктурного забезпечення РВПК. Систематизуємо отримані в попередніх дослідженнях дані у вигляді табл.

Таблиця

Ключові пріоритети у формуванні інфраструктурного забезпечення РВПК

Підсистеми інфраструктури підприємництва	Тип кластера		
	інноваційно-орієнтований	вертикально інтегрований	конгломератний
Блоки інституційної інфраструктури			
Організаційно-правовий	-	+/-	+
Фінансово-економічний	+/-	-	+
Науково-технічний	+	-	+/-
Соціально-культурний	-	+/-	+
Напрями інфраструктурної підтримки підприємництва			
Фінансово-інвестиційний	+/-	-	+
Організаційно-економічний	-	+	+/-
Освітньо-консалтинговий	+	-	+/-
Науково-технічний	+	+/-	-
Бази (об'єднання) інфраструктури ринків			
Організаційна	-	+	+/-
Матеріальна	-	+	+/-
Інформаційно-комунікаційна	+	+/-	-
Кредитно-розрахункова	-	+	+/-
Кадрова	-	+/-	+

Примітка. Формування елементів інфраструктурної підсистеми: «+» — дуже значиме; «+/-» — досить значиме; «-» — не має вирішального значення.

Результати досліджень підтвердили, що в складі інноваційно-орієнтованого РВПК пріоритетним напрямом у формуванні інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності повинно стати створення інфраструктурних інститутів підтримки, які вкрай важливі для розширення інноваційної активності в регіоні та формування конкурентних переваг (рис. 1).

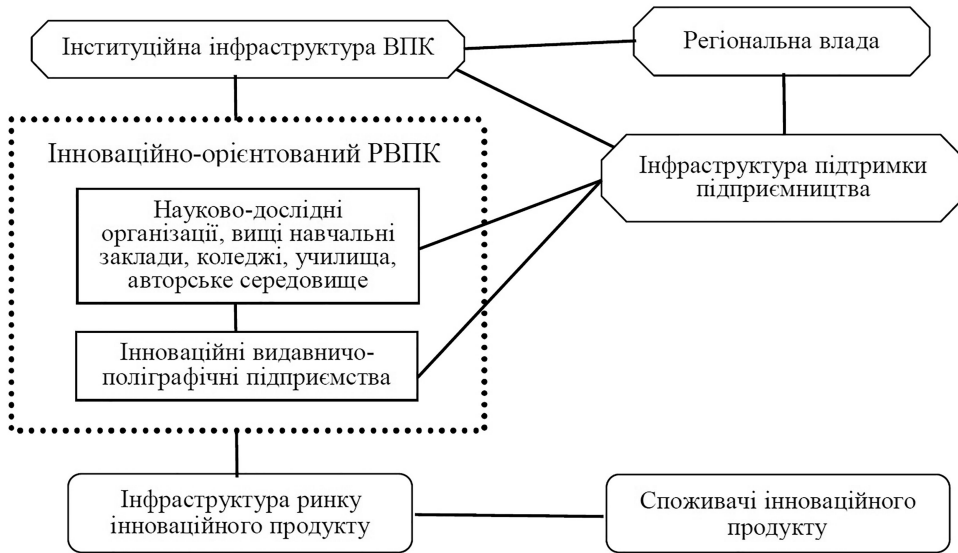

Рис. 1. Організаційно-економічна модель інноваційно-орієнтованого РВПК

На етапах становлення інноваційно-орієнтованого РВПК необхідно задіяти певні складові інфраструктурного інституту розвитку:

1. Виявлення потенційних учасників кластера та формування регіональної стратегії економічної кластеризації — центри кластерного розвитку;
2. Розробка й реалізація пілотних проектів щодо пріоритетних напрямів розвитку РВПК — бізнес-інкубатори, гарантійні фонди, центри колективного користування, центри трансферу технологій;
3. Розроблення та реалізація стратегічних проектів розвитку РВПК — технопарки і технополіси;
4. Саморегулювання розвитку кластера — вільні економічні зони.

Таким чином, у формуванні та розвитку інноваційно-орієнтованих кластерів вирішальне значення має активізація співпраці між видавничо-поліграфічними підприємствами, науково-дослідними установами та освітніми організаціями, що на першому етапі супроводжується удосконаленням системи управління організаціями — потенційними учасниками кластера. У зв'язку з цим найбільш затребуваним видом інфраструктурних послуг є: консалтинг щодо стратегічного та інноваційного менеджменту; проведення систематичної роботи з аналізу новітніх підходів і механізмів управління на підприємствах кластера; сприяння їх ефективному поширенню на інших учасників. Самостійним напрямом за таких умов може розглядатися підтримка колективних маркетингових проектів, що дозволяють оцінити потенціал та можливі передумови економічної кластеризації в регіоні.

Відповідно до розробленого проекту Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» [1] органи виконавчої влади та місцевого самоврядування повинні виступати ініціаторами формування

й організаційного розвитку кластерів, а також здійснювати підтримку заходів з організаційного розвитку кластерів.

Формування вертикально інтегрованого РВПК передбачає наявність повного виробничого ланцюжка, фінансово-економічних, логістичних та інших зв'язків, які забезпечують створення кінцевого продукту. Пріоритетним аспектом інфраструктурного забезпечення кластера є інститут ринкової інфраструктури, який повинен сприяти підвищенню ефективності взаємодії на регіональному рівні різноманітних виробництв у рамках єдиного технологічного ланцюжка (рис. 2).

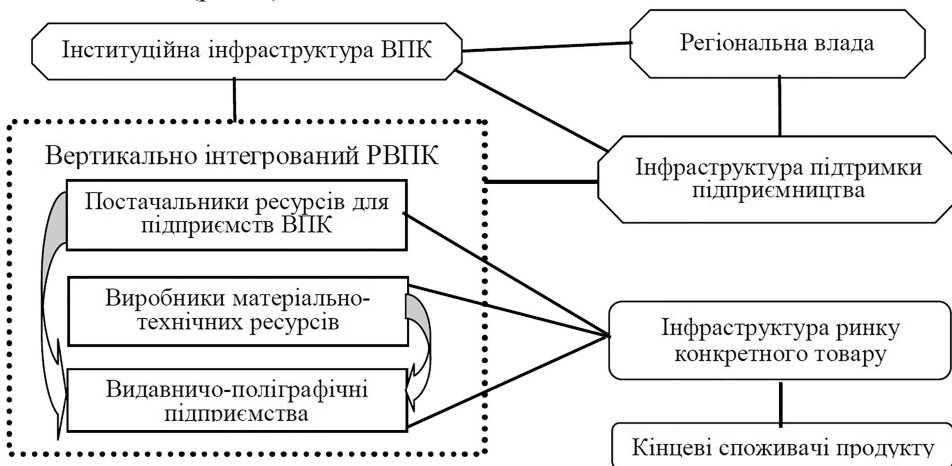

Рис. 2. Організаційно-економічна модель вертикально інтегрованого РВПК

Залежно від етапів розвитку вертикально інтегрованого РВПК, на нашу думку, необхідно створювати в регіоні складові інфраструктурних інститутів:

- 1) виявлення потенційних учасників кластера та формування регіональної стратегії економічної кластеризації — торгово-промислова палата;
- 2) розробка й реалізація пілотних проектів щодо пріоритетних напрямів розвитку кластера — лізингові організації, електронні системи державних закупівель;
- 3) синтез та реалізація стратегічних проектів розвитку кластерів — логістичні центри, он-лайн майданчики;
- 4) саморегулювання розвитку кластера — інформаційно-маркетингові центри.

У середньостроковій перспективі цільовим орієнтиром розвитку вертикально інтегрованого РВПК повинна стати реорганізація механізмів взаємодії підприємницьких структур на засадах координації й конкуренції. Саме цьому покликана сприяти кластерна політика, спрямована на реалізацію кластерних ініціатив «знизу». На початковому етапі потенційний кластер і його учасники потребують підтримки з формування стратегії розвитку об'єднання; інститутом, здатним забезпечити допомогу у вирішенні такої проблеми, повинна стати

торгово-промислової палати. Для переходу вертикально інтегрованого кластера з розряду потенційних у категорію функціонуючих у регіоні мають бути створені певні інфраструктурні умови, у тому числі доступ підприємств РВПК до всіх видів ринків: сировини, трудових ресурсів, логістики тощо.

Конгломератний тип кластера формується через домінування провідних підприємств ВПК регіону. Пріоритетним аспектом інфраструктурного забезпечення за таких умов стає формування інституційної інфраструктури, що сприяє розвитку видавничо-поліграфічного комплексу в регіоні й передбачає створення інституційних умов для зростання конкурентоспроможності кластероутворювального підприємства й підвищення ефективності регіонального господарства в цілому (рис. 3).

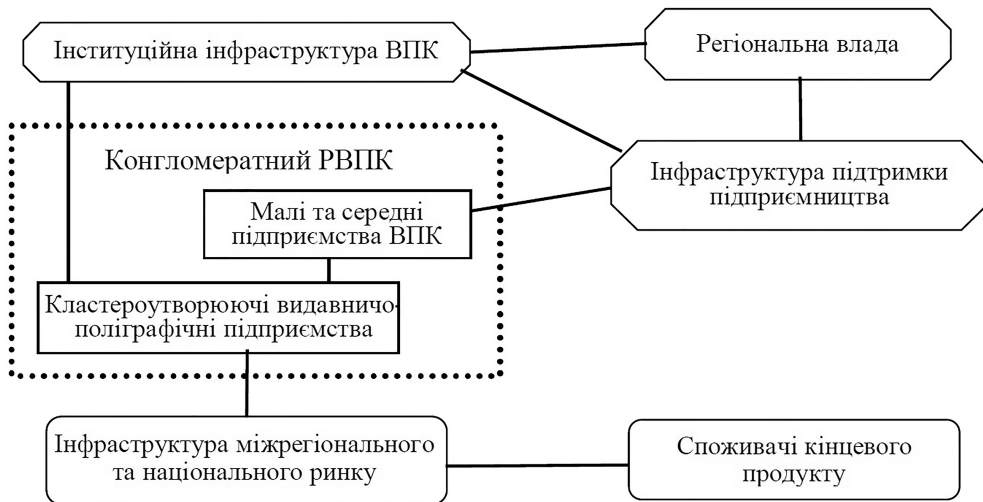

Рис. 3. Організаційно-економічна модель конгломератного РВПК

Центральною підсистемою інфраструктури конгломератного РВПК є інституційна інфраструктура, у складі якої на різних етапах розвитку кластера посилюється важливість таких інституційних складових:

- 1) виявлення потенційних учасників кластера та формування регіональної стратегії економічної кластеризації — асоціації підприємців;
- 2) розробка та реалізація пілотних проектів щодо пріоритетних напрямів розвитку РВПК — центри ДПП;
- 3) синтез та реалізація стратегічних проектів розвитку кластерів — центри субконтракції;
- 4) саморегулювання розвитку РВПК — ситуаційні центри.

Висока щільність зв'язків у межах конгломератного кластера підтримується суб'єктами, які ініціювали та координували взаємодію підприємств ВПК (асоціації, громадські організації, палати тощо). Внутрішня координація учасників РВПК здійснюється за допомогою постійних операцій купівлі-продажу, навчання та підвищення кваліфікації персоналу, обміну інформацією тощо. Специфічним для конгломератного кластера видом міжфірмової взаємодії

є реалізація спільних проєктів, які часто реалізуються на засадах ДПП [3]. Отож на етапі розробки та реалізації пілотних проєктів інфраструктурне забезпечення розвитку РВПК доцільно доповнити організацією центру ДПП. Для багатьох суб'єктів малого та середнього підприємництва входження в кластер та плідна співпраця з конкурентами, постачальниками й споживачами може мати певні ризики, що потребує високого рівня організації роботи.

Висновки. Таким чином, кластери представляють новий тип самоорганізації економічної системи, а кластерна політика є важливою складовою регіональної політики, в основі реалізації якої міститься проєктний підхід до управління.

Виявлені в результаті дослідження особливості формування інфраструктурного забезпечення РВПК дозволяють констатувати необхідність формування (налагодження співпраці) зі складовими інституту розвитку інфраструктури, специфіка функціонування яких повинна бути врахована в програмах розвитку регіональних кластерів.

На сьогодні в Україні не до кінця сформований та не є оптимізованим перелік спеціалізованих складових розвитку інфраструктурного інституту. Такі складові далеко не завжди знаходять відображення в програмах розвитку регіональних кластерів та серед інфраструктурних інструментів підтримки підприємництва, залучення яких у процес економічної кластеризації забезпечило б кращий сумарний ефект від їх функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України : [від 29.08.2008 р.] ; М-во економіки України. — Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164
2. Мікула Н. А. Регіональний видавничо-поліграфічний кластер : моногр. / Мікула Н. А., Палига Є. М., Базилюк В. Б. — Львів : Ліга-Прес, 2013. — 172 с.
3. Наденко І. Формування напрямів соціально-економічного розвитку регіону в сучасних умовах / І. Наденко // Черкаський державний технологічний ун-т : зб. наук. пр. — 2014. — Вип. 36 (1). — С. 159–164. — (Серія: Економічні науки).
4. Палига Є. М. Стан та розвиток видавничо-поліграфічного комплексу України: регіональний аспект : моногр. / Палига Є. М., Пушак Г. І., Пушак Я. Я. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2009. — 192 с.
5. Швайка Л. А. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва : моногр. / Л. А. Швайка. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2005. — 432 с.

REFERENCES

1. Ministry of Economy of Ukraine (2008), The concept of the clusters in Ukraine (Draft), Ministry of Economy of Ukraine, Kiev, available at: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164.
2. Mikula N. A., Palyha E. M. and Bazyljuk V. B. (2013), Regional Publishing and Printing cluster: monograph, League-Press, Lviv.
3. Nadenko I. (2014), «Formation of areas of socio-economic development in modern conditions», Scientific Papers of Cherkasy State Technological University, Vol. 36, No. 1, pp. 159–164.

4. Paliga E. M., Pushak G. I. and Pushak Y. Y. (2009), The state and development publisher-printing to the complex of Ukraine: regional aspect, Ukrainian Academy of Printing, Lviv.
5. Shvaika L. A. (2005), Development and regulation of the publishing business, Ukrainian Academy of Printing, Lviv.

THE PRIORITIES IN FORMING OF THE INFRASTRUCTURE INSTITUTES OF THE REGIONAL PUBLISHING AND PRINTING CLUSTER DEVELOPMENT

E. M. Palyha, V. B. Bazyliuk
*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine
bvb.uad@ukr.net*

It has been determined that the use of the cluster approach is possible only if a number of infrastructure and non-infrastructure conditions are available. A number of priorities according to aspects of the infrastructure of the complex typology integration of the publishing and printing cluster approach have been formulated. The key priorities in forming of the infrastructural regional publishing and printing cluster have been grounded. The organizational and economic model of innovation oriented cluster has been presented and the infrastructure institutions that are necessary for its development have been identified. There have been also proposed the model of vertically integrated cluster, which involves stages of development and necessary infrastructure institutions. The model of conglomerate type cluster of justification of priority infrastructure institutions has been elaborated.

Keywords: *infrastructure development, institution, cluster, integration, model.*

*Стаття надійшла до редакції 27.11.2014.
Received 27.11.2014.*